

יִיאֹשׁ הוּא סִימָן טוֹב

קטע קצר בפרשת השבוע שלנו היה לי, בשנותיי כרבה של יהדות אנגליה, לידיד נפש, ואם אומר שגם הציל את נפשי אגזים רק מעט.

הנהגת ציבור אף פעם אינה משימה קלה; הנהגת ציבור יהודי קשה אף יותר; והנהגה רוחנית קשה מכולן. מנהיגים מפגינים בפומבי חזות רוגעת ונינוחה, אופטימית ועליזה. אבל מאחורי המסכה מתרגשות גם עלינו, מנהיגי הציבור, סערות נפש – כשאנו קולטים, שוב ושוב, כמה עמוקים הם השסעים בין הבריות, כמה סבוכות הן הבעיות, וכמה דק הקרח שאנחנו עומדים עליו. אולי לכל אדם יש רגעים כאלה בחייו: כשהוא יודע איפה הוא, ויודע איפה הוא רוצה להיות, אבל איננו רואה שום דרך המובילה מכאן לשם. ואז הוא רואה רק את הדרך היורדת אל הייאוש.

בכל פעם שהרגשתי כך, שבתי ונזכרתי ברגע צורב בפרשתנו, רגע שמה שהגיע בו אל הדיוטה התחתונה במנהיגותנו. הגורם המחולל היה פעוט לכאורה. העם עסק בפעילות החביבה עליו: תלונות על האוכל. בנוסטלגיה שכולה הונאה-עצמית העלו בני ישראל זיכרונות מתוקים על הדגים שאכלו במצרים, על הקישואים והאבטיחים והבצל והשום. מכוות השוט של עבודות

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

הפרך התפוגגה לה מן הזיכרון. נשאר רק חוויות קוליבריות. חרון אפו של ה' יצא על כך, ואין זה פלא (במדבר יא, י). אבל משה, חרון אפו יצא מכלל חרון-אף והגיע לכדי התמוטטות רגשית ממש. כך אמר משה לה':

לְמָה הִרְעִיתָ לְעַבְדְּךָ? וְלָמָּה לֹא מִצַּתִּי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְשׂוֹם אֶת מִשָּׂא כָּל הָעָם הַזֶּה עָלַי? הֲאֵנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה, אִם אֲנֹכִי יִלְדֵתִיהוּ, כִּי תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בַחֲקֹךָ כַּאֲשֶׁר יֵשָׂא הָאָמֶן אֶת הַיֵּנֶק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּיו? מֵאִיִן לִי בָשָׂר לִתֵּת לְכָל הָעָם הַזֶּה כִּי יִבְכוּ עָלַי לֵאמֹר תָּנֶה לָנוּ בָשָׂר וְנֹאכְלָהּ? לֹא אוֹכֵל אֲנֹכִי לְבָרִי לְשֹׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה, כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי. וְאִם כֶּכָּה אֶת עֲשֵׂה לִי – הֲרֹגֵנִי נָא הָרֹג, אִם מִצַּתִּי חֵן בְּעֵינֶיךָ, וְאֵל אֲרָאָה בְּרַעֲתִי". (במדבר יא, יא-טו)

דבריו אלה של משה משמשים אותי כקו האדום התחתון בסרגל המודד את מפלס הייאוש. כל אימת שהרגשתי שאינני יכול להמשיך עוד, הייתי קורא את הקטע הזה וחושב, "אם עוד לא הגעתי למצב כזה, אני בסדר". יש משהו מחזק בדיעה שהמנהיג היהודי הגדול בהיסטוריה חווה עומק כזה של אפלה. אפשר ללמוד ממנה שאם אתה חש כישלון אין זה אומר שנכשלת; זה אומר רק עדיין לא הצלחת. ועל אחת כמה וכמה, תחושת כישלון אין משמעה שאתה כישלון. להפך: כישלונות באים למי שמסתכן – והנכונות להסתכן נדרשת מכל מי שרוצה להוביל לעולם טוב יותר, אפילו אם אינו הולך בגדולות. תחושת כישלון היא סימן שניסית והסתכנת.

מפליא לראות כיצד התנ"ך מתעד את לילות הנפש האפלים הללו בחייהם של כמה מגדולי גיבורי הרוח. הוא נוצר לדורות את

קריאת המצוקה של דוד המלך, "אֵלֵי אֱלֹהֵי לְמָה עֲזַבְתָּנִי?" (תהילים כב, ב). כמה מן האדירים במזמורי תהלים נובעים מהמחוזות הרגשיים הללו. "מִמַּעַמְקִים קָרָאתִיךָ ה'" (קל, א); "הוֹשִׁיעֵנִי אֲ-לֹהִים כִּי כָאוּ מַיִם עַד נַפְשִׁי" (סט, ב). "נַחֲשֶׁבְתִי עִם יוֹרְדֵי בּוֹר... שְׁתַּנִּי בְבוֹר תַּחְתִּיּוֹת, בְּמַחְשָׁכִים, בְּמַצְלוֹת" (פח, ה-ז).

משה גם לא היה היחיד ששאל את נפשו למות. עוד שלושה נביאים השמיעו משאלה זהה.¹ האחד הוא אליהו. לאחר ניצחונו הגדול ביותר, הניצחון על נביאי הבעל על הר הכרמל, מסר לו שליח בשם המלכה איזבל שהיא מתכננת להרוג אותו. למשמע הדברים ברח למדבר, ו"נִיבֵא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רְתֵם אַחַת (אָחָד) וַיִּשְׁאַל אֶת נַפְשׁוֹ לְמוֹת. וַיֹּאמֶר, רַב עֲתָה ה'! קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא טוֹב אֲנִי מֵאֲבֹתִי" (מלכים-א' יט, ד).

השני הוא ירמיהו. אנשים אינם אוהבים את מי שמביא להם בשורות רעות. זה היה תפקידו של ירמיהו באחרית ימי בית ראשון – והבשורות היו מייסרות במידה חסרת תקדים. ירמיהו היה משוכנע שמרידה בבבלים תוביל לאסון, והתריע על כך באוזני מלכים ושרים. אלא שבירושלים של אותם ימים פעלו במשנה מרץ גם נביאי שקר, שסיברו את אוזני העם בבשורות שווא של "שְׁלוֹם שְׁלוֹם" כשהאמת היא ש"אֵין שְׁלוֹם" (ירמיהו ו, יד; ח, יא). ירמיהו גודף, הושפל, נכלא ועונה, ולא רחוק היה שיהרג. מפיו פרצו אז דברי ייאוש קשים מאין כמוהם. "פְּתִיתִנִי ה' וְנֹאפֶת, חֲזַקְתִּנִי וְתוֹכַל; הֵייתִי לְשֹׁחַק כָּל הַיּוֹם, כְּלֵה לַעֲגֹ לִי... אָרוּר הַיּוֹם אֲשֶׁר יִלְדָתִי בּוֹ, יוֹם אֲשֶׁר יִלְדָתִנִי אִמִּי אֵל יְהִי בְרוּךְ. אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר בִּשְׂרָ אֶת אָבִי לְאֹמֵר יִלְדֵךְ לְבֶן זָכָר... לְמָה זֶה מֵרַחֵם יִצְאָתִי לְרֹאוֹת עֵמֶל וַיְגֹזֶן וַיְכַלּוּ בְבִשֶׁת יָמָי?" (כ, ז-יח)

השלישי הוא יונה – ודווקא לאחר ששליחותו לנינווה הושלמה בהצלחה. ה' שלח אותו להודיע לאנשי העיר האשורית הגדולה שעירם תיהפך בעוד ארבעים יום. הוא עשה כן. דבריו נפלו על אוזניים כריות. אנשי נינווה הפכו את לבם וחזרו בתשובה. ה' ביטל אפוא את גזר הדין, והעיר ותושביה ניצלו. אבל יונה לא היה מרוצה כלל. לבו היה מר על ה'. ידעתי שזה מה שיקרה בסוף, הוא רוטן. הכתוב אינו מבאר אם יונה כעס על כך שה' הציל את אויבי ישראל, או שמא סבר שהמחילה אינה מתיישבת עם מידת הדין ושלטון הצדק, או אולי פשוט הרגיש שעשה צחוק מעצמו כשאמר שהעיר תיחרב ולא כך קרה. כך או כך, הוא התפלל שימות: "וְעַתָּה ה' קַח נָא אֶת נַפְשִׁי מִמְּנִי כִּי טוֹב מוֹתִי מִחַיִּי" (יונה ד, ג).

מדוע מספר לנו המקרא את הסיפורים הללו? ראשית: אמונת ישראל איננה מתכון לאושר ונחת. היא אינה מבטיחה מנוס מכאבי לב ומכאבי ראש. אין היא אותה "אפאתיה", חיים שלווים נטולי חשקים וכמיהות, שאיוו להם הסטואיקנים. גם אין היא סוללת דרך לנירוואנה, המכבה את אש הרגש באמצעות כיבוי העצמי. בכל הדברים הללו יש יופי, ומשהו מהם אפשר למצוא בזרמים המיסטיים ביהדות. אך הם רחוקים ת"ק פרסה מגיבורי התנ"ך ומגיבורותיו.

למה? כי היהדות היא דתם של המבקשים לשנות את העולם. זוהי מן התופעות החריגות ביותר בתולדות האנושות. רוב הדתות עניינן קבלת העולם כפי שהוא. היהדות היא מחאה נגד העולם שישנו, בשם העולם שראוי שיהיה. להיות יהודי פירושו לנסות לטבוע חותם, לשנות לטובה את חייהם של אנשים, לרפא משהו מן הצלקות שבעולמנו השבור. הצרה היא שאנשים

אינם אוהבים שינוי. ועל כן כה מרים היו חייהם של האנשים שניסו לשנות – משה ודוד, אליהו וירמיהו ויונה.

משה נשלח לעזור לכני ישראל לכוונן חברה שתהיה היפוכה של מצרים: חברה שתשחרר במקום לדכא, חברה שתכבד במקום לשעבד. הוא ניסה לעזור להם להשתנות, וזה הדבר שהיה קשה להם כל כך, וגרם להם להגיב בזיכרונות אבסורד קסומים מפיתום ורעמסס – הדגים והקישואים וכל השאר. משה גילה שיותר מכפי שקשה להוציא את בני ישראל ממצרים, קשה להוציא את מצרים מבני ישראל.

כך גם אצל אליהו, שניסה לגרום לעם להפסיק לתור אחר האלים של השכנים ולסגוד לכל אל אפשרי חוץ מאלוהיהם שלהם (דבר דומה קורה היום; יש מקומות שתמצאו בהם יותר יהודים בודהיסטים מיהודים יהודים). כך אצל דוד, שניסה להפוך קונפדרציית שבטים רופפת לאומה מאוחדת. וכך אצל ירמיהו, שניסה להכניס לפוליטיקה כנות, גם כשפירוש הדבר היה לשאת בשורות רעות.

נסו לשנות את מסלולם של אנשים הנמצאים בדרך להרס עצמי, והם ישברו את לבכם. הם יתרגזו; הם ינסו להרוג את השליח; הם יאשימו אתכם שהפרעתם להם לישון. אבל להיות יהודי פירושו ללכת נגד הזרם. אתם יכולים להתייאש; אבל אתם גם יכולים לראות את המצבים האלה כמבחני אופי.

1. ועליהם נוסף כמוכן איוב, אך איוב לא היה נביא ועל פי מפרשים רבים גם לא היה יהודי. ספר איוב עוסק בשאלה אחרת לגמרי, שאלת 'צדיק ורע לו', שהיא שאלה על אלוהים, לא על האדם.